Edvard Munch: Bohêmrørs

At skríggja er at skera í hart og hvølt róp. Edvard Munch málaði ofta málningar, sum vóru merktir av angist, trega og ræðslu. Skríggið er ein av hesum málningum. Hetta er málningur, sum er víðagitin og óivað kendasti málningur hjá Edvard Munch. Hann hoyrir til tann partin av málningum hjá Edvard Munch, sum kallast fyri: Kjærlighedsrækken. Myndin bar eisini heitið Vónloysi, men fekk so navnið Skríggið

EDVARD MUNCH
Frits Johannesen

Tað er nógv skrivað um henda málningin, og hann hevur eisini givið íblástur til listina. Tað er røringur kring í Evropa um hetta mundi í skaldskapi, tónleiki og listini. Tað er eins og heimurin hevur ligið í dvalað í milliónir av árum, men vaknar í einum skríggi. Nú skal lívið - menniskja - latast í ein nýggjan ham. Tað skal loysast úr sínum borgarliga fangilsi.Tað skal latast úr og vera frítt og frælst. Edv. Munch skrivar í 1926 til tann unga Broby-Johansen: " Tað er rætt, at hugskot míni búnaðust í Bohêmtíðini ella undir Hans Jægersa hond... " Edv. Munch hevur sjálvur skrivað í dagbók sína: " Livsfrisen er gitin í samrøðum og hugtøkum frá Bohêmtíðini - og gongutúrum í teimum ljósu náttunum."

Bohêmrørslan

Henda rørsla tók seg upp í Kristiania í 1880-unum. Hon kom at hava stóran týdning fyri Munch, og hann hevði stóra virðing fyri leiðara tess, Hans Jæger (1854-1910), sum skrivaði eina skaldsøgu, um Kristiania Bohêmarnar(1885). Hald var lagt á hesa skaldsøgu og Hans Jæger var dømdur tveir mánaðir í fongsul. Hetta verk var um lívið ímillum hesar bohêmar og sæð við tátíðar eygum, varð hon søgd at vera "rå pornografisk roman."

Edv. Munch hevur gjørt ein sera góðan málning av Hans Jæger (1889) beint eftir, at hann er komin úr fangatippinum. Vit vita, at Munch sat saman við Hans Jæger á Grand kvøldið fyri, tá ið hann fyri aðru ferð fór í fongsul. Hans Jæger fekk loyvi til at hava eina mynd, sum Munch hevði málað við í fangatippið. Henda mynd er ikki til longur, men roknað verður við, at hon hevur verið millum Madonnu og Dagin eftir.

Ein tann fyrsta litografiska andlitsmyndin, sum Munch gjørdi, var av Hans Jæger og eitt tað síðsta listaverkið, sum Munch læt úr hondum fyri deyða sín, (1943-44) var ein litografisk mynd av ungdómsvini sínum, Hans Jæger.

Christian Krogh (1852-1925)

Kendi Skagenmálarin Cristian Krogh var eisini limur í hesum felagsskapi. Hann var cand jur. og av góðari borgarligari ætt. Árið eftir at Hans Jæger hevði fingið sína roman kolldømda, skrivaði C. Krogh søguna um Albertine. Krogh fór við hesi roman í hernað ímóti tí borgarliga góðtikna skøkjulevnaðinum. Tað var sagt, at tað var neyðugt at hava henda skøkjulevnað fyri at verja tær borgarligu døturnar, hvørs moydómur ikki skuldi dálkast av monnum(dreingjum) frá teimum lægru samfelagsløgunum. C. Krogh fekk eina bót fyri sína skriving. Hann gavst ikki so, men málaði tríggjar myndir av Albertine, og kendasta av teimum er Albertine í bíðirúminum hjá politilæknanum. Hon byggir á ein kapittul í skaldsøguni. Krogh var ein góður stuðul fyri henda felagsskap og stjórnaði blaðútgávuni hjá Kristiania Bohêmunum, sum æt "Impressionisturin." Munch hevði stóra virðing bæði fyri Hans Jæger og Cristian Krogh

Hans Jæger var eitt heiðurligt skald, men var anarkistur. Hann skrivaði ritgerð um heimsspekingin Imanuell Kant (1724-1804), men endaði sína skaldaligu gongd við at skriva "Anarkiets Bibel".Hesin listaligi hópur av skaldum og myndlistafólkum forkastaðu alla borgarliga hugsan og meiningar og alt tað, sum var heilagt bæði á himni og á jørð.

Edv. Munch og bohêmlívið

Mong av teimum, sum livdu í hesum umhvørvi gingu til grundar av rúsdrekka, syfilis, sjálvmorði og ótálmaðum sambandi við kvinnur. Hesi listafólk bardust fyri at skapa betri menniskjanslig kor manna millum, og vildu hava størri listaligt og persónligt frælsi.

Hugsan og tankar um lívið við dygdum og avbjóðingum komu til Kristiania frá Paris. Ung listafólk fóru til München og endaðu í Paris og komu heim aftur við nýhugsanini um skaldskap og list. Kristiania var ein lítil býur. Í 1885 búðu ikki meira enn 135.000 fólk í hesum staði. Munch kallaði Kristiania fyri - " hesin sibiriski býurin", sum gav allari nýhugsan kaldliga móttøku. Hetta livdi bert í vaðgotum, t. d. í Paris, men í Noregi galt tað lív ella deyð í snerpnum, bygdasligum, borgarligum trongskygni. Hetta setti spor í tað politiska og sosiala lívið, men fremst av øllum kom ein birting í tað mentanarliga lívið hjá nøkrum heilt fáum menniskjum.

Sum eitt óløgi komu tær nýggju hugsanitrnar til Noregs. Málarnir rímdu frá München til Paris og komu heimaftur fyltir við tonkum og hugsanum um impressionismu og anarkismu. Tað vóru hesi, sum myndaðu bólkin, ið róptu seg fyri Bohêmrørslan.

Munch fann seg ikki til rættis í hesum mannahópi, ið helt seg til teir rivnu brunnarnar. Hann sá, hvussu lívið fjarðaði út í sálarligum sjótámi, sum oyddi teirra grøna vøkstur. Mannalagnur fórust sum strok í skrígginum hjá Munch.

Fyrsta boð teirra ljóðaði:" Tú skalt skriva títt lív", tað níggjunda og síðsta boðið ljóðaði." Tú skalt taka títt egna lív."

Tað listaliga frælsið tók Edv. Munch til sín, og sálarligt frælsi gekk honum nær, og eru skyggingar av hesum tátti at síggja í list hansara. Munch var gløggur og góður eygleiðari. Tá ið kjakið gekk upp á tað besta um ymisk listalig evni, kundi hann koma við síni útsøgn og vera bæði speiskur og hittinorðaður. Men hansara fedranna upphav stóð altíð hansara hjarta næst. Hann kendi seg altíð tætt knýttan til familjuna og vildi ikki bróta við heimið og fylgdi ikki øðrum boði, sum ljóðaði: " Tú skalt kubba tíni bond við familjurøtur tínar." Munch hevði eina ávísa andstygd fyri hesum rótleysa lívi. Men hetta litríka umhvørvið gav honum íblástur til málningalistina. Sum sagt, var hann ein góður eygleiðari og ynskti hann at lýsa í list síni tað modernaða sálarlívið, sum jú eisini eydnaðist honum

Kvøld á Carl Johan

Munch stillaði út í Berlin 1902 myndirnar Reyðskýggj, Gøta (eisini kallað Kvøld á Carl Johan), Heyst, Síðsti tímin og Ræðsluskríggj undir heitinum: "Ræðsla fyri lívinum."

Munch stillaði út í Leipzig 1903 millum annað myndirnar Reytt vín, Skríggj og Ræðsla, og Kvøld á Carl Johan frá 1892. er dyggasta og besta myndin, sum hongur í Rasmus Meyers samlingini í Bergen. Munch hevði málað Várdagur á Carl Johan tvey ár frammanundan. Hendan myndin er impressionistisk, men tann fra 1892 var ein ekspressiv, symbolsk mynd. Ein mynd um einsemi, ræðslu og tað at verða fremmandur í sínum egna umhvørvi.

Sum íblástur frá Kristianiabohêminum letur Munch tað borgarliga samfelagið koma gangandi oman eftir Carl Johan. Menninir undir bovlarahattum og kvinnurnar undir fínum og snøggum hattum. Hóast andlitini eru opinskárað og eyguni víðopin, so eru tey avmáld og aftur-